

IZGRADNJA KNJIŽNIČNOGA I OBAVIJESNOGA SUSTAVA ZA MALE KNJIŽNICE PREMA NAČELIMA SVEOBUHVAATNE OBAVIJESNE PODGRADNJE

ESTABLISHING A LIBRARY AND INFORMATION SYSTEM FOR SMALL LIBRARIES ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF GLOBAL INFORMATION INFRASTRUCTURE

Marija László, Renata Holcer, Jasna Jednačak
Narodna knjižnica i čitaonica Sisak
nkc-sisak@sk.hinet.hr

Sažetak

Načela su sveobuhvatne obavijesne podgradnje GII (Global Information Infrastructure), u korak s brzim napretkom u tehnologiji, obradi, pohrani i priopćavanju podataka, stubokom promijenila ulogu knjižnica širom svijeta i službu njihovu. Knjižnice preispituju mjesto svoje u zajednici suočavajući se s novima izazovima, zahtjevima i očekivanjima. Usvajanjem novih pristupa i dopunjavanjem obavijesnih izvorišta prema opstojećoj mrežnoj okolini, usluge im se preobličuju. Svi se ti novi pristupi očituju i u hrvatskoj knjižničarskoj zajednici.

Članak se osvrće na nastojanja ratom nastradale Sisačko-moslavačke županije učinjena kada su se 1995. male knjižnice počele obnavljati. Za svaku je od njih nabavljen osobni stroj. Male knjižnice pokušavaju proširiti knjižnični prostor primjenjujući mjesno razvijene knjižnične i obavijesne sustave i gajeći nadaleko prihvaćene vrijednote slobode mišljenja, doživotnoga učenja i raznolike obavijesne usluge prilagođene željama i potrebama korisnika.

Stručna je služba ustanovila načela za izgradnju vlastitoga knjižničnoga i obavijesnoga sustava kojim omogućuje: 1. da se običajne knjižničarske vrijednote i vještine primjenjuju prilagođene strojnoj obradi građe, 2. da se knjižničari u malim knjižnicama postupno strojno opismenjavaju, dok se istodobno knjižnice i knjižnične zbirke obnavljaju i smještaju, 3. da uređena knjižnična zbirka bude strojno obrađena i dobije obilježja suvremenih knjižnica: strojne kataloge uobličene na način OPAC-a i ujednačenu sadržajnu obradu, suvremeno strojno poslovanje s posudbom preko prugastih oznaka, 4. da knjižnična primjena bude osuvremenljiva i lako prelazi sa starije tehnološke razine na noviju, 5. da sustav malih županijskih knjižnica postane knjižnični prostor s jasnim smjernicama za oblikovanje knjižničnih zbiraka, nabavu, vrjednovanje, odbir i otpis građe i 6. da knjižničari postaju učeća zajednica koja će svoje zbirke predstaviti na WebPAC-ima te zavisno od potreba svoje zajednice omogućiti dostup građi i izvan zidova vlastite knjižnice.

Ključne riječi: informacijska infrastruktura, knjižničarstvo, knjižnični informacijski sustavi, knjižnično poslovanje, male knjižnice

Summary

The principles of the global information infrastructure - GII going hand in hand with the rapid advances in data processing, storage and communication technologies have

revolutionized the role of worldwide libraries and their functioning. Libraries are reconsolidating their positions in the community as they are facing new challenges, demands and expectations. Library services are redesigning, incorporating new technologies and upgrading information resources to fit the needs of the existing networking environment. The Croatian librarian community also reflects all these new approaches.

The article deals with the endeavours of the war-torn Croatian county Sisačko-moslavačka to renew its libraries after the war, the renewal processes starting in 1995. Each of them were provided with a personal computer. Small libraries have been trying to expand their library space by implementing locally developed library and information systems and cherishing the widely accepted values of intellectual freedom, longlife learning and the availability of a variety of services tailored to users' wants and needs.

The principles to be adhered to are the following: (1) common librarian values and skills are to be applied and adjusted to machine data processing, (2) computer literacy of the staff in small libraries is to be gradually increased while libraries are being renewed and relocated, (3) library collections are to be uniformly computerized according to the up-to-date cataloguing standards of OPAC and uniform content processing, modern machine handling with borrowing implemented by barcoding, (4) library applications are to be upgradable and easily transferable from the old technological level to the new one, (5) county libraries are to be transformed into a library space with clear directives as to the design of collections, acquisition, evaluation, selection and weeding, (6) the library professionals are to become a learning community which will present its collections on WebPACs and provide access to local material from outside the walls of the library according to the needs of their communities.

Keywords: information infrastructure, librarianship, library information system, library management, small libraries

1. Uvod

Od ukupno 66 malih knjižnica¹ u Sisačko-moslavačkoj županiji narodnih ima 17, školskih 49 (osnovnoškolskih 35, srednjoškolskih 13) i jedna visokoškolska. Najveća je Narodna knjižnica i čitaonica u Sisku (NKČ) s ukupno 25 zaposlenih i s kojih 100.000 primjeraka knjižne građe, s posebno smještenim Dječjim odjelom i Odjelom za odrasle, te s podružnicom u Capragu. U svima ostalima knjižnicama uglavnom radi po jedan knjižničar zadužen za sve stručne poslove: za nabavu, obradu, posudbu knjižnične građe i za sve ostale djelatnosti koje se provode u knjižnici (kao što su prigodne priredbe, izložbe, književni susreti i sl.).

U Hrvatskoj se šira strojna obrada građe počela provoditi krajem 1980-ih i početkom 1990-ih godina u skladu sa smjernicama koje su stručna tijela Hrvatskoga knjižničarskoga društva i stručnjaci iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice (NSK) u Zagrebu preporučivali. Budući da je u NSK-u strojna obrada otprije bila uhodana, prva su iskustva strojne obrade i knjižničari ove županije stekli na obuci strojne katalogizacije u toj ustanovi.

¹Mala knjižnica posjeduje zbirku do 35.000 svezaka i ne više od tri stručne osobe, tvrdi Jean Ann Gaudet u članku pod naslovom Automating the circulation service of a small library (Strojna posudba za male knjižnice) objavljenu u časopisu Library resources and technical service 3(1989).

U Županiji je prvi strojnu obradu knjižnične građe započeo Dječji odjel Narodne knjižnice i čitaonice u Sisku godine 1989. primjenama za katalogizaciju UNIMAR i UNIPER u CDS-ISIS-u izrađenoj u NSK-u u Zagrebu. Budući da se pokazalo da bi im osim katalogizacije trebala i primjena za poslovanje, od 1990. godine strojna se obrada obavlja odjelitima primjenama u CDS-ISIS-u po vrsti građe i namjene. Uobličile su ih A. Horvat i M. László na Katedri za bibliotekarstvo Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Odjelu je za odrasle NKČ-a pak više odgovarao CROLIST, kao i većini većih knjižnica u Hrvatskoj. Rabi ga od 1991. godine.

Početne su se primjene za inventarizaciju i katalogizaciju knjižne i neknjižne građe posljednjih desetak godina na Dječjem odjelu NKČ-a neprestano tehnološki poboljšavale i prilagođavale vlastitim potrebama te razvile u Objedinjeni sustav aplikacija (primjena) - OSA-ISIS. Sadrži primjenu za poslovanje s posudbom na prugaste oznake, katalogizaciju svih vrsta knjižnične građe s ujednačenom sadržajnom obradom pomoću ugrađenoga Europskoga prosvjetnoga pojmovnika² i ujednačenoga, dogovorenoga popisa slobodno oblikovanih predmetnica.

OSA-ISIS se za sada primjenjuje gotovo u četrdesetak malih knjižnica Sisačko-moslavačke županije, i to u 12 narodnih, u 17 osnovnoškolskih, u 8 srednjoškolskih i u jednoj visokoškolskoj. Uskoro će male knjižnice Sisačko-moslavačke županije sve podatke o građi imati u strojno čitljivome obliku, zahvaljujući zalaganju knjižničara te mogućnostima koje donosi sveobuhvatna obavijesna podgradnja. Dobrobiti su sveobuhvatne obavijesne podgradnje najmanje dvovrsne: prva je na razini strojne i naputne opreme, a druga na razini prijenosa znanja, dotično stručne poduke. Nabavljaju se tehnološki naprednija računala, mogućnosti su povezivanja veće, a unos, prijenos i pohrana podataka učinkovitiji. Sučelja se za rad lakše mijenjaju i oblikuju prema potrebama knjižnica.

Hrvatska je knjižničarska zajednica dobro pripremljena za nove mogućnosti. Dogovoreni su i objavljeni standardi i zahtjevi za oblikovanje knjižničnih strojnih primjena.³ Stručna je poduka ili pomoć pri strojnoj obradi knjižnične građe najvažnija jer od nje zavisi hoće li mala knjižnica, s jednim knjižničarom, moći obradu građe što prije ostrojiti (automatizirati), a da se pri tome i dalje obavljaju običajne djelatnosti knjižnice.

Strojnu obradu male knjižnice Sisačko-moslavačke županije počinju poslovnodnom primjenom. Ta se odluka temelji na dugogodišnjem iskustvu županijske matične službe u pružanju stručne pomoći, uvidom u stanje ručne obrade knjižnične građe u malim županijskim knjižnicama, na poznavanju razine strojne pismenosti knjižničara te na poznavanju stanja suvremenoga poslovanja u knjižničarstvu i nakladništvu. O tome kako se to provodi i što se postiglo, govori ovaj članak.

²Europski prosvjetni pojmovnik. Hrvatsko izdanje. Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1996.

³ Vidjeti prikaz na [http:// pubwww.srce.hr/hkd/autom.htm#standardi](http://pubwww.srce.hr/hkd/autom.htm#standardi)

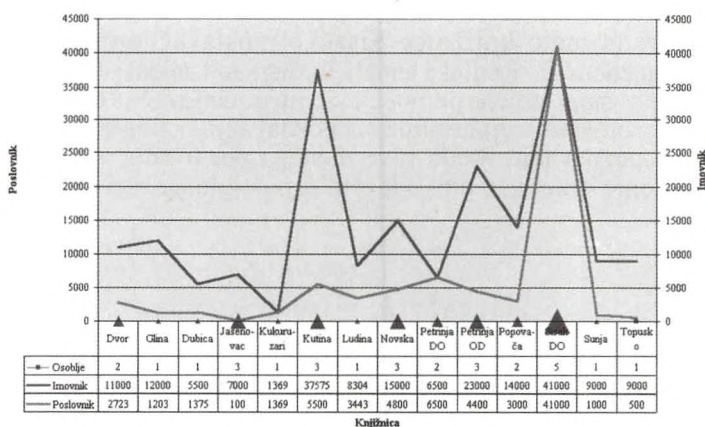
2. Razrada

2.1 Primjena običajnih knjižničarskih vrjednota i vještina pri strojnoj obradi građe

Strojna obrada građe promiče običajne knjižničarske vrjednote i vještine i zahtijeva dosljednost i pozornost pri unosu podataka. Ako je mala knjižnica ručno pomno vođena, strojna obrada ide brže. Pomagala, kao što su katalozi na listićima, kartoteke posudbe, inventarne knjige i sl. olakšavaju ustroj buduće strojne primjene. Stanje se građe u ručno vođenoj knjižnici ustanovljava uvidom u ta pomagala. Isto se to događa i u strojnoj primjeni, samo brže, a i točnije, ako se strojna primjena što prije uskladi s ručnim pomagalima i neprestance dopunja novim podacima. Tako je u sustavu OSA-ISIS strojna primjena započeta kao knjiga inventara, prerasla u poslovodnu primjenu, u poslovnik koji objedinjuje ručna pomagala.

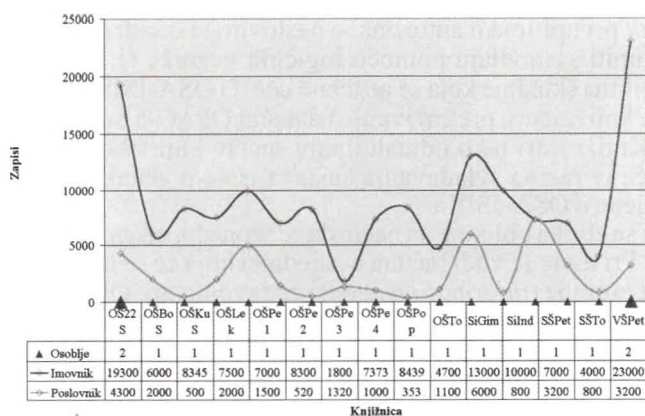
U strojnome se poslovniku izravno dobivaju odgovori na sljedeća pitanja: koliko primjeraka istoga naslova knjižnica sadrži, koliko primjeraka djela jednoga autora knjižnica ima, koje vrste neknjižne građe knjižnica skuplja, koliko primjeraka pojedine vrste neknjižne građe knjižnica posjeduje, koji su primjerci izgubljeni, oštećeni, otpisani i sl., koliko je primjeraka u priručnoj, zaštićenoj ili kakvoj drugoj zbirci, koliko je primjeraka zastupljeno iz kojega područja (UDK), koje su sve signature izrađene i koliko je primjeraka njima označeno, koji su najstariji, a koji su najnoviji naslovi, i u kojem broju primjeraka, i u kojem razdoblju nabavljeni, koliko ima primjeraka koji obrađuju isti predmet (ako se predmetnice unose). K tomu je pridodana i posudba, pa se ujedno dobiju i svi podatci o posuđenoj građi i članovima knjižnice.

Male knjižnice u strojni poslovnik prvo unose novu građu jer se zbog nedostatka osoblja potpuni unos ne može obaviti kratkoročno. Građa se unosi od sredine 2001. godine. Na prikazima se 1 i 2 vidi stanje strojnoga unosa do sredine studenoga 2002. godine.

Prikaz 1. Stanje strojnoga poslovanja u malim narodnim knjižnicama

Gornja crta pokazuje broj knjiga prema imovnicima (inventarnim knjigama) u malim narodnim knjižnicama (Dvor, Glina, Dubica, Jasenovac, Kukuruzari, Ludina, Novska, Petrinja - Dječji odjel (DO), Petrinja - odrasli (OD), Popovača, Sisak - DO, Sunja, Topusko). Knjižnice su od njihova osnutka do danas posjedovale i poslovale s kojih 200.000 primjeraka knjižne građe. Donja crta pokazuje koliko je primjeraka knjižne građe strojno obrađeno. S obzirom na to da je broj osoblja nerazmjernan s brojem primjeraka, radi lakše usporedbe s brojem osoblja po knjižnicama, trokutići su razmjerno ručno povećani, jer su u strojnome prikazu po istome mjerilu nerazlikovljivi. Najmanji trokutić označuje jednoga knjižničara. Odozdo su tablički prikazani podatci o osoblju, imovniku i poslovniku.

Prikaz 2. Stanje poslovanja u školskim knjižnicama

Na Prikazu 2 vidi se stanje obrade u školskim knjižnicama: gornja je krivulja stanje imovnika, a donja stanje poslovnika. Slijeva su navedene osnovnoškolske, a zatim slijede srednjoškolske, a zadnja je u nizu visokoškolska knjižnica. Najmanji trokutić upućuje na jednoga knjižničara. Tablica se na dnu čita poput tablice uz Prikaz 1.

2.2 Strojno opismenjavanje knjižničara u malim knjižnicama

Strojno se opismenjavanje knjižničara u Sisačko-moslavačkoj županiji provodi kratkim tečajevima. Za svladavanje je poslovodne primjene potrebna početnička razina strojne pismenosti. OSA-ISIS ne iziskuje odmah visoku razinu strojne pismenosti, a osnovne se vještine potrebne za unos podataka brzo stječu. Održavanje sustava nije suviše zahtjevno. Poduka se za primjenu sustava provodi na Dječjem odjelu u trajanju do pet radnih dana. Za sada Dječji odjel skrbi o održavanju sustava, ali se na uvodnome tečaju knjižničari upute i kako će zaštititi i čuvati unesene podatke.

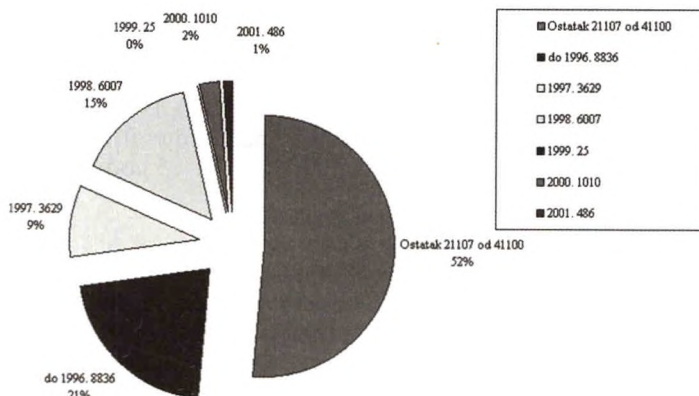
2.3 Izgradnja uređene strojne zbirke i pretraživanje pomoću OPAC-a

Unos podataka nema svrhe, ako se uneseni podatci ne mogu lako i brzo pretraživati. Poznato je da se baze podataka pretražuju tako da se upiti za pretraživanje oblikuju. Za razliku od pretraživanja kataloga na listićima, strojni upit nije ograničen na poznavanje načela katalogizacije i pretraživanja pomoću odrednica svrstanih uglavnom abecednim redom. Strojni bi se upit mogao ticati kojega god podatka iz opisa građe, ali je takva raskoš u pretraživanju na početnoj razini zapravo pretjerana. Stoga su u OSA-ISIS-u ponuđeni najprije glavni dijelovi opisa (prvi autor, glavni stvarni naslov, mjesto, nakladnik, godina i dr.) te predmetnice i razredbene (klasifikacijske) oznake. Od poslovnih su podataka pretražljivi dobavljač, nadnevak nabave, inventarni broj, signatura, bilješke, vrsta građe. Poslovnik se stoga može do izgradnje pravoga strojnoga kataloga u maloj knjižnici rabiti i kao obavijesni sustav pri upitima o autorima, o naslovima i o sadržaju građe.

Strojni se upiti sastavljaju pomoću logičnih veznika (I, ILI, NE), a upiti se oblikuju po pravilima skladnje koja se posebno uče. U OSA-ISIS-u dodano je sučelje koje omogućuje knjižničaru pretraživanje na način OPAC-a bez posebnoga učenja o tvorbi upita. Knjižničari tako odmah imaju sustav koji lako i pretražuju i pune podatcima. Iduća je razina svladavanja sustava ispis podataka. To vrijedi za sve knjižnične primjene u OSA-ISIS-u.

Knjižnična se zbirka oblikuje na način da se pronade, odabere, nabavi, vrjednuje i otpisuje građa. Pri tome se vodi računa o zajednici koja će se građom služiti i kojoj će se obavijesne potrebe (*information needs*) zadovoljavati. Obavijesne su potrebe raznolike, izbor knjižnične građe povelik, ali su novčana sredstva obično ograničena. Te činjenice nameću potrebu da se prvo prilagode smjernice za oblikovanje knjižnične zbirke (*collection development policies*). Županijska se matična služba zasad drži općenitih smjernica hrvatske knjižničarske zajednice za pojedine vrste knjižnica. Poslovodna će primjena u malim knjižnicama biti dobro pomagalo za praćenje u kojoj su mjeri obavijesne potrebe zadovoljene i koji su primjerci građe zastupljeni u premalome broju primjeraka. Tako će dobiti mjerodavne pokazatelje za prilagodbu smjernica. Otpis je isto tako važan kao i nabava jer pokazuje da je knjižnica živuće biće, kako ističe S. R. Ranganathan.⁴ Iz poslovodne se primjene Dječjega odjela NKČ-a može vidjeti kako je tekao otpis.

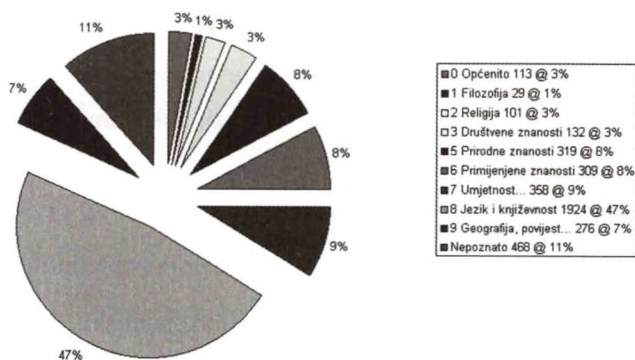
⁴Knjige se rabe. Svakomu čitatelju njegova knjiga. Svakoj knjizi njen čitatelj. Knjižnica je rastuće biće. To su česti navodi iz njegove knjige *Library book selection* objelodanjene 1952.

Prikaz 3. Otpis i zaliha knjižnične građe u Dječjem odjelu NKČ-a Sisak

Najveći se odsječak na Prikazu 3 tiče broja knjiga koje knjižnica u poslovniku vodi tekućom godinom. Manji odsječci pokazuju kako je tekao otpis do 1996. pak po godinama 1997., 1998., 1999., 2000. i 2001. Koliko je primjeraka u kojoj godini otpisano, vidi se u okviru zdesna.

Sadržajna se strana oblikovane zbirke najbolje vidi pregledavanjem strojnoga knjižničnoga kataloga. Opis građe prema UNIMARC-u omogućuje da se građa u katalogu pregledava na način koji podsjeća na skupnu kataložnu jedinicu,⁵ ali se može primijeniti na sva polja iz opisa knjižnične građe po međunarodnim standardima (ISBD-ima). Na primjeru se strojnoga knjižničnoga kataloga Dječjega odjela NKČ-a vidi zastupljenost građe prema oznaci UDK-a.

Prikaz 4. Razdioba oznaka UDK 4029 kataložnih zapisa u DO NKČ-a Sisak

⁵Skupna kataložna jedinica daje prijedlog jedinica građe po nakladničkim cjelinama (tzv. bibliotekama).

Iako je sadržaj prvom oznakom UDK-a samo naznačen ugrubo, iz Prikaza 4 može se razaznati da su zapravo sva područja pokrivena, a najviše građe dolazi iz skupine 8 Jezik i književnost.

Drugačiji uvid u oblikovanje zbirke nudi Prikaz 5. Naime, građa je na Dječjem odjelu obrađena prema posebnoj razredbi (klasifikaciji). Iz prikaza se vidi koliki je udio priručne zbirke, zaštićene zbirke i zbiraka namijenjenih djeci. Oznake su: S = predškolci, M = 5-8 godina, D = 9-12 godina i O = 12-15 godina.

Prikaz 5. Prikaz 4029 kataložnih zapisa prema posebnoj klasifikaciji

Dječjem su odjelu poklonjeni udžbenici stranih jezika. Te su udžbenike knjižničari označili dogovorenim oznakama radi lakšega snalaženja: SJ za strani jezik i oznake 1, 2, 3 za dob (mali, srednji, stariji). Te se oznake u Prikazu 5 vide kao odsječci SJ1, SJ2 i SJ3. Kada udžbenici zastare, ovakvo će označivanje pomoći da se brzo pronađu i izluče. Oznaka je N za narodnu književnost.

2.4 Osvremenjavanje knjižnične strojne primjene

Tehnološki se napredak u knjižnicama ne odnosi samo na strojni opis građe nego se tiče svih knjižničnih usluga. Uvođenje računala u knjižnice bilo je početak, zatim je slijedilo uvođenje interneta, koje je sa sobom povuklo dodatne usluge. Matična služba u suradnji s Dječjim odjelom provodi tečajeve za više vrsta strojnoga opismenjavanja, a jedan je od njih i upoznavanje interneta.

Županijska matična služba posluje po svojevrstnome tehnološkome planu. On uključuje pet sastavnica:

1. pružanje tehnološke pomoći osoblju malih županijskih knjižnica,
2. suradnju s Upravnim odjelom za društvene djelatnosti Sisačko-moslavačke županije koji novčano pomaže nabavu strojne opreme za knjižnice,
3. praćenje novih tehnologija i po mogućnosti njihovu primjenu radi promicanja tekućih i dodatnih knjižničnih usluga,
4. stalnu tehnološku izobrazbu knjižničara i
5. uključivanje u projekte koji nude tehnološku pomoć knjižnicama.

Načela su obavijesne podgradnje pokazala da se dobro ustrojjeni podatci iz tehnološki zastarjelih sustava u naprednije mogu lako prebacivati. Suvremena je tehnologija usmjerena prema internetu i cilj je svake knjižnice da svoje kataloge učini dostupnima na mreži. Hrvatska knjižnična zajednica ne zaostaje niti u tome pogledu te su, što se tiče dostupnosti podataka o građi, katalogi mnogih knjižnica dostupni preko interneta. Za male je knjižnice u nas za sada najvažnije da im građa bude opisana u strojno čitljivome obliku prema propisu.

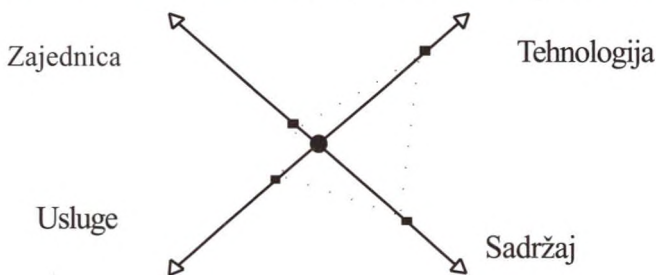
Većina je malih hrvatskih knjižnica trebala taj početni korak učiniti prije desetak godina jer su sve mogle dobiti primjenu i obuku u CDS-ISIS-u u NSK-u u Zagrebu. Knjižnice koje su građu u CDS-ISIS-u počele obrađivati u 1990-im godinama, daleko su danas odmakle u primjeni novih tehnologija (primjerice, Knjižnica Instituta "Ruđer Bošković", Knjižnica HAZU, Središnja medicinska knjižnica i dr.). Jedina isprika onima koje to nisu učinile jest to da ondašnja tehnologija još nije obećavala da će osuvremenjavanje primjena i njihovo umrežavanje biti lako izvedljivo. Danas je mrežni katalog samo nadgradnja o kojoj mora šira zajednica voditi računa, u jednu ruku zbog i dalje skupe mrežne opreme i održavanja, a u drugu zbog poznavanja internetne tehnologije. Katalogi se knjižnica iz CDS-ISIS-a ravnopravno pridružuju mrežnim katalogima, WebPAC-ima.⁶

2.5 Knjižnična mreža ili knjižnični prostor

Svaki osobni stroj danas lako postaje dio mreže. U velikom se dijelu hrvatskih knjižnica zapisima o građi može preko mreže pristupati neprestance. Tako se mogu obaviti i poslovi u svezi s posudbom.

Tim načinom dobar dio građe ipak nije dostupan. Radi čega se knjižnice osnivaju jest upravo građa. Svrha knjižnica, njihovo poslanje, kako se to danas običava reći, jest pristup građi, a ne samo pristup zapisu o građi. U tom se smislu u raspravama o digitalnim knjižnicama ne spominje knjižnična mreža, nego knjižnični prostor.

Na Prikazu 6 vidi se koje sastavnice tvore taj zamišljeni prostor. Prikaz je preuzet iz članka G. Marchioninija i E. Foxa *Progress toward digital libraries ...*⁷

Prikaz 6. Dimenzije oblikovnoga prostora digitalnih knjižnica

⁶Vidjeti mrežno pretraživanje skupnoga kataloga dvadesetak knjižnica Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na <http://knjiznice.ffzg.hr/search/Search.cgi>. Svaka za se vodi knjižnični katalog u CDS-ISIS-u.

⁷Marchionini, G.; E. Fox. Progress toward digital libraries : augmentation through integration (guest editors' introduction). // Information processing and management 35, 3(1999), 219-225. http://ils.unc.edu/~march/courses/210_s00/syllabus.html (2002-11-10)

Autori smatraju da se knjižničarska djelatnost razvija u smjeru izgradnje digitalne knjižnice. Ta se očituje u oblikovanju složitoga četveroprotežnoga oblikovnoga prostora koju tvore zajednica (*community*), tehnologija (*technology*), usluge (*services*) i sadržaj (*content*). Suodnos udaljenosti crnih pravokutničića na svakome od četiriju vektora od ishodišnoga kruga pokazuje razmjernu razvijenost dotične protege ovim redom: najviše je napredovala tehnologija, pak sadržajna obrada (zbog sve veće digitalizacije građe), a usluge i osobito zajednica najviše zaostaju.

Takve bi knjižnice mogle zadovoljavati informacijske potrebe zajednice bez obzira na vrijeme i mjesto. Tehnologija pomaže izgradnju obavijesnoga prostora knjižnica, arhiva, muzeja, škola, nakladnika i svih drugih ustanova koje rukuju obavješću. Usluge se objedinjuju i promiču uljudbu cjelovitim postupkom nezavisnim od mjesta, vremena, jezika i opslužnoga sustava. Istražuje se dokučljivost građe preko vrhupodataka (*metadata*), bez obzira radi li se o knjizi, časopisu, glazbi, umjetnini ili inoj vrsti građe, u stroju ili izvan stroja.

Knjižnični je prostor uprizoren četverokutom omeđenim crtkanim spojnicama. Oblikom svojim pokazuje u kojoj su mjeri danas ove protege uključene u izgradnju digitalne knjižnice. Taj bi četverokut u uzoritome (idealnome) slučaju bio četvorinom. Nesumjernost (asimetričnost) njegova upućuje na neuravnoteženost temeljnih čimbenika u knjižničnome oblikovnome prostoru. Zajednica u cjelini i dalje nedovoljno sudjeluje u tvorbi suvremene knjižnice. U budućnosti bi svi temeljni čimbenici morali u knjižničnoj izgradnji biti zastupljeni jednakim udjelom.

Isti bi se prikaz mogao primijeniti i na sadašnje stanje papirnatih i ostrojenih (automatiziranih) knjižnica.⁸ Papirnata knjižnica sve poslove od nabave, obrade i posudbe obavlja "papirnat" – sastavljanjem poslovnih pisama, pismenih naručaba i vođenjem kartoteka, odnosno kataloga na listićima. Papiru je kao nositelju građe djelomice slična i neknjižna građa (kasete, trake, mikrofilmovi) pa se i ona može smatrati dijelom papirnatih knjižnica. Ostrojena je knjižnica ona u kojoj je građa u zbirci doduše uglavnom papirnata, ali se za rukovanje zbirkom rabi stroj.

Kada je danas riječ o tehnološkome napretku knjižnica u nas, o izgradnji hrvatskoga knjižničnoga sustava ili knjižničnoga sustava koje županije, sličan bi se prikaz mogao također primijeniti. Naravno, ako se ustanove pouzdana mjerila o tome koliko je u izgradnji zastupljena zajednica (država), tehnologija, te na kojoj su razini knjižnične službe i kakva je sadržajna obrada.

Na razini malih županijskih knjižnica, koje su još uvijek najpouzdaniji i najbrži način da se u mjesnoj sredini dođe do građe za obrazovne, zabavne ili poslovne potrebe, izgradnja se takvoga skladnoga prostora također može postići u onoj mjeri koju nudi sadašnja internetna tehnologija. U njem će se za početak moći dobiti obavijest je li tražena građa u neposrednoj blizini ili je treba tražiti dalje. Usluge će malih knjižnica time napredovati, a svaki će primjerak građe, kako tvrdi Ranganathan, naći svoga čitatelja.

⁸Podjelu je knjižnica na papirnatu, automatizirane i digitalne izvršio američki profesor knjižničarstva Michael Buckland. Podjela je napravljena na temelju rukovanja građom, a ne prema obliku građe. On smatra da će i u budućnosti knjižnice rukovati, kao i danas, najrazličitijima oblicima građe. Izvanjština će im se vjerojatno promijeniti, jedino će knjižničarske vještine u rukovanju građom ostati trajne i nezamjenjive i u buduću.

2.6 Knjižničarska učeća zajednica

Sveobuhvatna obavijesna podgradnja promiče zamisao o doživotnome učenju. Zajednica kojoj služi knjižnica treba biti upućena u to što joj je ponuđeno, kako se to i u koju svrhu rabi. Knjižničari su upućeni jedni na druge, osobito ako zajednički tvore obavijesni prostor. Pri tome se ne mogu oslanjati samo na vlastite zamisli, nego moraju učiti i o tome što traže korisnici. Knjižničari se ne bave znanjem općenito, ali im njihova izobrazba omogućuje rukovanje predmetima u kojima je znanje sadržano. Unutar je toga izgrađeno sve knjižničarstvo. Vještine se u rukovanju građom ogledaju u odбору (nabavi), u obradi (katalogizaciji, klasifikaciji), u pristupu građi (smještaju, posudbi), u davanju obavijesti o građi (informacijskoj službi), u pohrani građe (zaštiti i čuvanju). Knjižničarsko je osoblje također izvoriste znanja u knjižnici, ne samo građa, a to se često zaboravlja.

Knjižničari proizvode dodatne vrijednosti u dobro ustrojenoj knjižnici. Priroda kataložnoga zapisa, zamjena za glavnu naslovnu stranicu, ne kani opisati sadržaj knjige. Takvi bi zapisi nalikovali zapisima u katalogu robne kuće (jer i on opisuje predmet) da se u njih ne dodaje vrijednost. Ta se dodana vrijednost, u jednu ruku, očituje u potankostima opisa čime se postiže razlikovanje jedinica građe, a u drugu ruku u sadržajnoj obradi. Upravo je sadržajna obrada ono što iskazuje kako je zbirka oblikovana i je li u skladu sa smjernicama knjižnice.

Mogućnosti preuzimanja gotovih kataložnih zapisa ubrzava posao obrade i izradu strojnih kataloga malih knjižnica. Samo preuzimanje zapisa nije dostatno, mora se pregledati i dopuniti podatcima prema smjernicama za oblikovanje zbirke male knjižnice. Uz ostale vještine, sama obrada građe i rukovanje njome jedno je od glavnih izvorišta znanja samoga osoblja. Knjižničari, za razliku od drugih zanimanja, ne znaju što sve znaju zahvaljujući upravo rukovanju predmetima znanja i njihovu pretraživanju. Uza skupljeno se znanje u knjižnicama tvori i novo. Bezazleno se smatra da se knjižničari klone davanja vrijednosnih sudova. Svaki odbor može djelovati kao vrijednosni sustav. Nesvjesno prikriveni vrijednosni sustavi mnogih knjižničara s vremenom udaraju pečat na knjižničnu zbirku. U maloj se knjižnici učinak nesvjesnoga vrijednosnoga odbora još više očituje. Stručna knjižničarska tijela, osobito matična služba, uz ostalo, nastoje da se i taj utjecaj smanji.

Sukladno s načelima slobode mišljenja i izričaja koju promiče cjelokupna hrvatska knjižničarska zajednica i učećoj su zajednici knjižničara Sisačko-moslavačke županije potrebne smjernice oblikovanja zbiraka u takvim prilikama. Knjižnice trebaju smatrati važnim nepristranu nabavu koja se tiče spola, narodnosti, vjere i svjetozora. U skladu se s tim ustanovljavaju zadaće pojedinih knjižnica, utvrđuje odgovornost i naznačuje predviđena veličina zajedničke zbirke, cijena i namjena. Razmatra se postupak nabave te mjerila za odbor knjižne i neknjižne građe. Utvrđuju se načela tvorbe posebnih zbiraka, kao što su priručna ili referentna, zbirka službenih publikacija, elektronična zbirka, zbirke na manjinskim jezicima u županiji i izgradnja WebPAC-a.

Smjernice su za oblikovanje zbirke ujedno i pomagalo za nabavu te povećavaju dosljednost u prikupu građe po predmetu. Bitno je da knjižničari zaduženi za nabavu teže istome cilju, pa se ustroj zbirke neće promijeniti zajedno s promjenom osoblja. Ustroj se zbirke može podijeliti na razine. Razine upućuju o kojem se predmetu knjižnična građa skuplja, kome je namijenjena te koje obavijesne potrebe zadovoljava i u kojoj mjeri. Kako bi to načelno izgledalo, pokazuje tablica u Prikazu 7.

Razina	Opis
0	Izvan dosega. Građa se o tome predmetu ne skuplja.
1	Najniža razina. Samo naznake o opstojanju predmeta.
2	Temeljna obavijest. Pomno birana građa koja uvodi u predmet i određuje temeljne pojmove kojega područja i daljnje upute o nalaženju.
3	Obuka. Zbirka daje opsežan uvid u običajne priručnike o predmetu na uvodnome stupnju.
4	Istraživanje. Zbirka uključuje poglavita djela o predmetu i sve važne priručnike i opsežan izbor posebnih obrada.
5	Obuhvatnost. Prikup svih znatnih djela kojega posebnoga područja radi potpunosti i čuvanja.

Prikaz 7

Zavisno od potreba male knjižnice, razine se mogu podrobnije razraditi, a predmeti imenovati. Isto tako, razrađenost razina zavisí i od vrste knjižnice.

3. Zaključak

Brzi napredak u obradi podataka, pohrani i priopćajnoj tehnologiji te utjecaj sveobuhvatne obavijesne podgradnje posljedovao je da su knjižnice širom svijeta suočene s novim izazovima, s novim zahtjevima, s očekivanjima i raznolikošću obavijesnih usluga koje su nametnuli sami korisnici svojim željama i potrebama. Knjižnice preosmišljaju svoj položaj, preoblikuju svoje usluge i ugrađuju novu tehnologiju. Radi poboljšanja knjižničnih usluga dodaju se nova obavijesna izvorišta i mijenja način priopćavanja i isporuke obavijesti da bi se udovoljile obavijesne potrebe novoga naraštaja.

Zalaganjem je cjelokupne hrvatske knjižničarske zajednice, tvorbom dodatnih vrijednosti, stalnim promicanjem novih zamisli i tehnoloških postignuća u struci, došlo vrijeme da se i male knjižnice mogu ravnopravno uključiti ne samo u cjelokupnu obavijesnu podgradnju nego i buduću nadgradnju. Početak djelo krasi, kao što pokazuje primjer knjižnica Sisačko-moslavačke županije.

Načela su sveobuhvatne obavijesne podgradnje posljednjih desetak godina neizostavni dio svake rasprave o društvu uopće, a posebice o sadašnjosti i budućnosti knjižničarstva, knjižničara i knjižnica. Načela su kratko i jasno izložena ovako: sveobuhvatna je obavijesna podgradnja više od mreže svih mreža tj. omrežja interneta. Ona je cjelokupnost sustava širom svijeta koji objedinjuju pet temeljnih sastavnica, a to su: 1. priopćajne mreže (*communication networks*) kao što su telefonske i satelitne mreže, 2. obavijesna oprema, uključujući strojne sustave i sredstva za priopćavanje slike i glasa, 3. obavijesna izvorišta, kao što su učila, zdravstvene baze podataka, zabavni i poslovni sadržaji, 4. uslužne primjene, poput telemedicine, elektronične trgovine, digitalnih knjižnica i 5. osoblje i suradnici svih razina obrazovne i stručne spreme. U hrvatskoj se knjižničarskoj zajednici ona i djelotvorno primjenjuju.

LITERATURA

- Borgman, Christine L. Od Gutenbergova izuma do globalnoga informacijskog povezivanja : pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve : Benja ; Zadar : Gradska knjižnica, 2002.
- Buckland, Michael. Redesigning library services : a manifesto. <http://sunsite.berkeley.edu/Literature/Library/Redesiging/html.html> (2001-11-06)
- Gaudet, Jean Ann. Automating the circulation service of a small library. // Library resources and technical service 3(1989), 23-45.
- Knowledge and communication : essays on the information chain / ed. by A. J. Medows. London : Library Association Publishing, 1991.
- László, Bulcsú. English-Croatian-English information technology dictionary. <http://www.hr/wwwhr/computers/index.hr.html> (2002-03-10)
- Library policy manual. <http://www.msvu.ca/library/cdintro.htm> (2002-12-17)
- Marchionini, G.; E. Fox. Progress toward digital libraries : augmentation through integration (guest editors' introduction). // Information processing and management 35, 3(1999), 219-225. http://ils.unc.edu/~march/courses/210_s00/syllabus.html (2002-11-10)
- Paietta, A. C. Access services : a handbook. London : Library Association, 1991.
- Ranganathan, Shiyali Ramamrita. Library book selection. London : The Library Association, 1952.
- Reiner, Erica. netLibrary, Inc. Collection development policy. Privatna poruka, privatak. <http://pa1835.g.akamai.net/7183>. (2002-08-14)
- Willer, Mirna. UNIMARC u teoriji i praksi. Rijeka : Benja, 1996.
- Workbook for selection policy writting. <http://www.ala.org> (2001-11-05)
- Yee, Martha M. Guidelines for OPAC displays. <http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/098-131e.htm> (1999-06-15)